

Contribuții la cunoașterea heraldicii Țării Românești. Primele steme reprezentate în culori

MARIA DOGARU

În ansamblul mijloacelor prin care arta și știința heraldică individualizează posesorii diferitelor steme, transmițând informații asupra fenomenelor sociale din trecut, un rol aparte îl ocupau smalturile¹. Se știe că fiecare din cele două metale, șase culori și două categorii de blănuri folosite în compunerea stemelor au o anume semnificație, iar din punctul de vedere al importanței pe care o au acestea s-a stabilit o „ierarhie cromatică“ unanim recunoscută². Astfel, metalele sînt superioare culorilor iar între metale aurul este cel mai important, el exprimînd suveranitate, putere, măreție.

Dintre culori cea mai însemnată este roșul. Semnificînd independență, putere, aceasta s-a impus în ansamblul smalturilor heraldice, fapt pentru care a fost de regulă, rezervată sigilării și scrierii în cancelariile centrale³.

În cancelariile princiare ale Țării Românești și Moldovei, asemenea cancelariilor suveranilor europeni, metalele, culorile și blănurile au avut un rol bine definit în exprimarea atributului posesorului⁴.

Datorită importanței deosebite pe care o aveau culorile, în alcătuirea blazoanelor, la mijlocul veacului al XVII-lea s-au adoptat unele semne convenționale care să permită a se preciza și în reprezentările alb-negru cromatică pe care o aveau în realitate diferitele elemente dintr-o stemă⁵.

Discuțiile purtate pe marginea compoziției înfățișate pe nasturii personalului domnesc de la Curtea de Argeș au condus spre o concluzie ce probează semnificația pe care o are cromatică în alcătuirea stemelor. Aceste concluzii, rod al cercetărilor cunoscutului numismat Octavian Iliescu, desprins în urma comparării cromatice stemei voievozilor români (cuprinzînd în primul cartier opt brîie alternînd aur și verde iar în cel secund aur) cu stema regatului Ungariei (alcătuită cromatic din verde și argint), dovedesc faptul că blazonul Basarabilor era o stemă autoconcedată iar formațiunea socială în fruntea căreia se găseau aceștia era un stat feudal autonom. În condițiile în care această stemă ar fi fost concedată de regele ungar n-ar fi fost posibil a se utiliza de către cel care o primise metale și culori superioare celor folosite de suzeran⁶.

Acordîndu-se importanța convenită culorilor în care au fost reprezentate stemele Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei, diferiți istorici, heraldiști și

¹ În legătură cu utilizarea smalturilor la alcătuirea stemelor, vezi Michel Pastoureaux, *Traité d'héraldique*, Bibliothèque de la Sauvegarde de l'Art Français, Paris, 1979, p. 108—110.

² Marcel Sturdza Săucești, *Heraldica*, Edit. științifică, București, 1974, p. 40.

³ Emil Virtosu, *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești în Documente privind istoria României, Introducere*, vol. II, București, 1956, p. 377.

⁴ Cercetarea vechilor hrisoave și urice, în special a actelor cosigilate, dovedește faptul că chiar și atunci cînd mari boieri își aplicau sigiliul pe tratatele externe, alături de cel al domnului, aceste sigilii boieresti erau confecționate din ceară neagră sau verde, deosebindu-se și prin culoare de cel al voievodului, fabricat din ceară roșie. Vezi Maria Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 19.

⁵ Stabilirea acestor semne convenționale a fost impusă de apariția tiparului. În general se apreciază că prima lucrare în care s-au folosit aceste semne convenționale (utilizate încă de la începutul veacului al XVI-lea) a apărut în 1638 și se datorește italianului Sylvestre de Pietra Santa, Vezi M. Pastoureaux, *op. cit.*, p. 112.

⁶ Vezi Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1977, p. 39.

sigilografii au căutat să determine care sînt primele exemplare ale compozițiilor heraldice oficiale reprezentate în culori.

În legătură cu stema Țării Românești istoriografia de specialitate apreciază că primul exemplar colorat datează din 1616. Deși documentul pe care a fost reprezentată nu s-a păstrat, informația despre cromatica acestei steme se cunoaște prin intermediul reproducerii incluse în albumul — astăzi pierdut — al fostului primar al Sibiului Valentin Franck. Conform precizărilor făcute de cei care au văzut acest album, Ionescu Gion⁷, Constantin Moisil⁸ și alții, elementele din herbul Țării Românești aveau următoarele smalturi: scutul albastru, pasărea heraldică neagră, crucea și aștrii care o însoțeau de aur⁹.

Cercetarea izvoarelor heraldice care, învingînd vicisitudinile vremii, s-au păstrat pînă astăzi a permis constatarea faptului că există steme înfățișate în culori încă din primul deceniu al secolului al XVII-lea.

Prima stemă colorată identificată de noi s-a conservat pe hrisovul emis în 1608 februarie 9 de domnul Țării Românești Radu Șerban (1602—1611.) intitulîndu-se „Io Radu voievod, nepotul lui Basarab voievod (și) herțeg (al) părților de peste munte, Amlașul și Făgărașul“, domnul întărea prin acest act mănăstirii Argeș stăpînirea peste mai multe sate, ocine vechi, dăruite de domni bătrîni, siliști și părți din venitul vămii domnești¹⁰.

Documentul este important și din punct de vedere diplomatic intrucit, după cum se menționează în protocolul final, Radu voievod a elaborat actul din 1608 ca urmare a faptului că vechiul hrisov de la Basarab era „vechi, rupt și întunecat“.

În frontispiciul acestui act se află o compoziție heraldică avînd următoarea compunere: în scut rotund dotat cu o bordură de aur, pe cîmp roșu, pasărea cruciată de același metal. Deși este înfățișată doar prin elementul central al stemel Țării Românești (fără aștri, timbru și sprijinitori) compoziția dovedește grija realizatorilor de a alcătui un blazon expresiv. Acvila, redată cu aripile desfășurate și cu ghiare puternice, este reprezentată conform normelor heraldice, respectiv în profil spre stînga avînd capul întors spre dreapta (vezi coperta I).

O altă compoziție colorată reprezentînd armele oficiale ale Țării Românești se păstrează pe hrisovul aceleiași domn, dat în Tirgoviște la 29 mai 1608¹¹. Prin acest act domnul întărea lui Cernica mare vornic, soției sale Cheajna și fiilor lor stăpînirea peste jumătate din satul Florești de pe Colentina și alte proprietăți.

În frontispiciul actului s-a zugrăvit un scut avînd o bordură de aur, încărcat pe fond de azur cu acvila cruciată însoțită de trei stele formate din cîte șase raze și șase buline toate de aur, dispuse trei în partea superioară, trei în partea inferioară a scutului (vezi coperta IV).

Remarcăm modul deosebit în care a fost reprezentată crucea pe care o ține pasărea în cioc: redată în dimensiuni mari, plasată în pal (perfect verticală) aceasta se înalță din penajul păsării pînă în marginea superioară a scutului.

Remarcăm de asemenea faptul că policromia celor două steme, în special a celei în care întîlnim cîmpul scutului albastru și elementele însumate de aur, n-a rămas o manifestare singulară a unor tendințe nejustificate.

În depozitele publice se conservă unele acte emise anterior și posterior anului 1616 care poartă în antet stema oficială a țării reprezentată colorat într-o factură asemănătoare cu cele descrise mai sus.

⁷ *Istoria Bucureștilui*, p. 572, 576. Vezi și Dan Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 430.

⁸ *Stema României — evoluția ei heraldică și istorică*, București, 1931, p. 68. Această stemă a fost cercetată și de prof. N. Sulică, *Două steme și autografe domnești din 1616* în „Șoimii“, Tirgul Mureș, IV, 1928, nr. 9—10, p. 61—67.

⁹ Nu discutăm aici prima reprezentare a cromaticii stemelor românești prin semne convenționale. Cum se știe, prima compoziție în care are loc o astfel de reprezentare a fost gravată în sigiliul lui Sigismund Bathory din 1597 însă culorile sînt posibil apocrif (întrucit, după cum am văzut, semnele convenționale pentru smalturi s-au impus în veacul al XVII-lea).

¹⁰ Arh. St. București, colecția Pечеți, 21. Acest hrisov este autentificat cu sigiliul atașat, protejat de un căuș: în cîmpul sigilar este gravată stema combinată, două personaje încoronate, purtînd mantie lungă și flancînd un copac, în partea superioară a cîmpului sigilar se află separate de un arc de cerc, acvila cruciată, însoțită de soare și lună. Vezi și Traian Ionescu Nișcov, Maria Soveja, *Acte de cancelarie domnească*, București, 1974, p. 26. De fapt primul exemplar color al stemei Țării Românești a fost realizat de Macarie pe Liturghierul din 1508. Vezi Mircea Tomescu, *Istoria cărții românești de la începuturi pînă la 1918*, București, 1968, p. 28, 31, 32.

¹¹ Arh. St. București, colecția Pечеți, 22.

Astfel, hrisovul emis în cancelaria domnului Radu Mihnea (1611 septembrie — 1616 august) la 10 ianuarie 1613, prin care se întărea mănăstirii Cozia stăpînirea peste baltă numită Mamina din satul Orlea, este împodobit în antet cu stema țării, în scut rotund cu bordură de aur, pe fond de azur, pasărea cruciată de aur, însoțită de aștrii din același metal, soarele, semiluna și două stele¹².

Un alt act de cancelarie, din 1614 februarie 23¹³, conservă de asemenea o stemă redată color: în scut de aceeași formă, dotat cu o bordură de aur, pe cîmp albastru, pasărea heraldică de aur, flancată de soare și semilună figurate, de același metal.

Menționăm faptul că există și unele documente frumos ornamentate care n-au fost însă finite sub aspect heraldic. Astfel, hrisovul din 10 iulie 1614 poartă în partea superioară un scut rotund, dotat cu o bordură, cuprinzînd acvila cruciată însoțită de aștri, încoronată cu o coroană deschisă susținută de doi îngeri în zbor¹⁴. Deși miniatura care împodobește suportul este deosebit de viu colorată (se folosește intens aurul, roșul și albastrul) stema a rămas neterminată (este doar schițată cu creion negru). Din cancelaria aceleiași domn, Radu Mihnea, se păstrează încă un document frumos ornate care, ca și cel de sus, are stema doar conturată¹⁵. Într-adevăr în timp ce într-un chenar, sprijinit de doi păuni, s-au înfățișat în culori portretele domnului, al doamnei Arghira și al fiului lor Alexandru, precum și pe sfîntul Nicolae, patronul lăcașului religios căruia i se întăreau proprietățile, în antetul suportului întîlnim un scut rotund cuprinzînd o pasăre cruciată redată în creion (doar conturată). Menționăm că monograma domnească din partea inferioară a textului a fost scrisă cu chinovar.

Se distinge, pentru policromia în care au fost reprezentate elementele din stema Țării Românești, actul din 22 aprilie 1617 emis sub semnătura domnului Alexandru Iliș¹⁶.

În frontispiciul hrisovului se află un scut rotund dotat cu o bordură de aur, încărcat pe fond roșu, cu pasărea heraldică cruciată însoțită de soare, semilună și o stea, toate de aur.

Intrucît spațiul rămas în partea superioară a suportului era foarte mic, stema țării stingaci executată a fost realizată din nou în partea inferioară a documentului, între text și plicatură. Deosebirea față de compoziția din antet constă în mărirea scutului și a mobilelor cuprinse, înfățișarea mai expresivă a figurilor (aștrii au fost redați figurați), completarea imaginii prin adăugarea a cinci stele (două în partea superioară a scutului, trei în cea inferioară).

Un alt document care este ornate în partea superioară a suportului cu o compoziție heraldică este hrisovul din 19 septembrie 1620; în scut, avînd o bordură foarte lată ornamentată (în cromatică verde, aur, albastru, roșu) cu arabescuri, pe cîmp albastru, acvila conturnată, cruciată, însoțită de semilună și soare, toate din aur¹⁷.

În deceniile care au urmat se intensifică utilizarea stemei oficiale în frontispiciul actelor de cancelarie. În 1634 întîlnim o stemă reprezentată din punct de vedere al smalturilor în modul următor: în scut dotat cu o bordură albastră, mărginită de un cerc reunind cromatic galben și albastru, pe cîmp de azur (culoarea este degradată, pare verde), acvila cruciată de aur, conturnată, însoțită de patru plante (flori) albe (posibil să fie stele)¹⁸.

O stemă asemănătoare se află și pe hrisoavele din 7¹⁹ și 19 iunie 1637²⁰.

¹² Ibidem, fond Mitropolia Țării Românești LXIV/2, vezi *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, vol. II, 1601—1602. București, 1974 (întocmit de Maria Soveja, Doina-Duca Tinculescu, Reghina Dragomir), p. 129.

¹³ Arh. St. București, fond Mănăstirea Radu Vodă XLV/5. Prin cuprinsul său domnul întărea mănăstirii din jos de București cu hramul Sfînta Troiță, întemeiată de bunicul și de tatăl său, stăpînirea asupra bălților Cornățelul, Corcovățul și Mojdrenul.

¹⁴ Ibidem, fond Mănăstirea Dealul XI/3. Reprodus color în albumul *Mărturii ale trecutului. Album de documente*, apărut sub egida D.G.A.S. București, 1981 (Autori: Maria Soveja, Ioana Burlacu, Ioan Opriș) p. 86—87.

¹⁵ Ibidem, colecția Suluri, I, 2 (tot din 1614 iulie 10).

¹⁶ Ibidem, fond Mitropolia Țării Românești, LXIV/3. Inserat și în *Catalogul documentelor Țării Românești*, vol. IV, p. 410.

¹⁷ Arh. St. București, fond Mănăstirea Nucet, II/18.

¹⁸ Ibidem, colecția Peceti, I, 48.

¹⁹ Ibidem, colecția Peceti, I, 50.

²⁰ Ibidem, colecția Peceti, I, 51. În cadrul acestei compoziții apar din nou (înlocuind plantele) aștrii cunoscuți.

Stema zugrăvită pe hrISOVUL din 29 martie 1645²¹, emis în cancelaria lui Matei Basarab, cuprinde următoarea cromatică: scut rotund, cu o bordură din aur; pe o cîmpie verde acvilă de aur cu zborul deschis, cruciată, de asemenea de aur, flancată de aștri, ambii figurați, și trei stele, toate de aur, avînd drept fundal azur; pe planul doi, în partea inferioară a cîmpului sigilar se găsesc cîteva construcții.

O compoziție în care întîlnim smalturi asemănătoare se conservă pe actul emis la 9 aprilie 1646 în cancelaria aceluiași voievod²². Deosebirea față de herbul descris mai sus constă în faptul că soarele și luna sînt plasate în afara scutului, în partea superioară a suportului flancînd o cruce latină ce se înalță din centrul marginii inferioare a acestuia.

Reține atenția stema reprezentată în partea superioară a hrISOVULUI emis de Matei Basarab la 21 mai 1651. Scutul rotund avînd o bordură încărcată cu un ornament floral, reunînd aur și roșu, cuprinde pe o cîmpie verde acvila neagră, cruciată, de aur, conturnată, însoțită de doi aștri (apar două semiluni) de asemenea de aur; de sub aripa păsării ies două cruci, una se înalță spre marginea superioară a scutului, alta mai mică este plasată pe orizontală²³.

Actul din 12 martie 1677, elaborat în cancelaria lui Gheorghe Duca voievod, prin care se întăreau mănăstirii Aninoasa daniile făcute de Tudoran slugerul, are în antet următoarea compoziție: în scut baroc avînd cîmpul de aur, plasat într-un medalion verde (dotat cu o bordură spicată de aur), acvila naturală, cruciată, de aur²⁴.

În fine ne oprim de asemenea asupra stemei plasate pe actul prin care la 1 mai 1669 domnul Antonie Vodă din Popești a fondat „o casă de învățatură” (școală) în orașul Cîmpulung. Stema se înfățișează astfel: un scut cu o bordură de aur spicată; în cîmp de azur (culoarea s-a alterat pîrînd gri-verde) acvila conturnată, cruciată, totul de aur; scutul este sprijinit de doi lei afrontați de asemenea de aur, limbați roșu, prinși între ramurile unor arbuști²⁵, redați cromatic prin același metal.

Pentru a înțelege semnificația culorilor folosite la compunerea primelor steme redatăe policolor este necesar să interpretăm smalturile lor în conformitate cu normele artei și științei heraldice.

Se impune în primul rînd a fi subliniat faptul că predomină în aceste compoziții aurul²⁶. Fapul că într-un număr atît de mare de compoziții heraldice pasărea cruciată și aștrii sînt înfățișați în același metal probează, pe de o parte, importanța care se acordă stemelor oficiale, iar pe de alta continuitatea cromatică impusă de fixitatea figurilor însumate în compoziție.

Considerăm de asemenea că atribuirea primului dintre metale elementului principal al stemei, acvila cruciată, constituie o subliniere heraldică a autorității deosebite pe care voia să și-o atribuie domnul și evidențiază totodată statutul juridic al țării. Neîndoielnic domnul, în calitate de șef al unui stat independent, a ținut să se individualizeze printr-un blazon adecvat pentru a reprezenta un stat cu un atare statut juridic²⁷.

²¹ Ibidem, fond Mănăstirea Căldărușani, XXVII/2. Inserat în albumul *Mărturii ale trecutului*, p. 92—93.

²² Ibidem, colecția Documente muntenești, XXV/16. Și acest act este reprodus color în volumul *Mărturii ale trecutului*, p. 96—97.

²³ Ibidem, fond Mănăstirea Dealul II/1. Vezi și albumul *Mărturii ale trecutului*, p. 100—101.

²⁴ Ibidem, fond Mitropolia Țării Românești, XCIV/26. Inserat în albumul menționat mai sus, la pag. 114—115.

²⁵ Ibidem, colecția Peceti 75. Reprodus în albumul *Mărturii ale trecutului*, p. 110—111.

²⁶ Prima monogramă domnească redată în roșu o întîlnim la Dan al II-lea în 1431. Cel mai vechi act emis în cancelaria Țării Românești la scrierea căruia s-a utilizat soluția de aur este din mai 1502. Vezi Damian P. Bogdan, *Diplomatica slavo-romană*, în *Documente privind istoria României, Introducere*, vol. II, p. 50.

²⁷ Deși stemele s-au însumat în ansamblul mijloacelor de individualizare a emitenților, rolul prim în raportul stemă-sigiliu îl are cel din urmă. Expresie juridică a autorității domnului, sigiliul era însemnul oficial care dădea valabilitate actului. O dovadă a rolului prim pe care-l avea sigiliul îl constituia faptul că la efectuarea copiilor de pe acte se menționa dacă originalul a avut pecete ori dacă aceasta era deteriorată sau căzută. Ni se par semnificative din acest punct de vedere însemnările făcute de Gh. Pașacov pe unele traduceri ori tran-

Faptul că utilizarea aurului și a culorii roșii constituie o subliniere plastică a autorității domnului este dovedit și de modul în care au fost reprezentate unele elemente ale formularului diplomatic²⁸. Înfățișarea invocației simbolice, a literei inițiale, uneori și a numelui domnului, ca și a subscrierii neautografe în chinovar, iar în unele cazuri în soluție de aur, probează faptul că realizatorii actelor și societatea în general, cunoșteau semnificația deosebită pe care o aveau aceste metale și culori.

O dovadă a faptului că societatea acorda importanța cuvenită culorii și materiei folosite la scrierea actelor o constituie și mențiunile inserate expres în unele înscrisuri. Astfel, într-un act din 1617 se pomenește de un hrisov scris în întregime din aur²⁹.

Cît privește cromatica scuturilor avînd cîmpul roșu considerăm că această atribuire este rezultatul aceleiași tendințe de subliniere plastică a rolului preeminent al domniei în ansamblul instituțiilor țării, o expresie a ideii de suveranitate³⁰, idee care s-a făcut simțită frecvent în istoria și heraldica românească, tocmai pentru faptul că era o influență bizantină ce a prins rădăcini mai puternice datorită faptului că poporul de aici era de origine latină.

R É S U M É

En soulignant que les émaux héraldiques jouirent aussi de l'attention méritée dans les chancelleries des pays roumains, l'auteur rappelle les vifs débats soulevés dans l'historiographie roumaine par le chromatisme des premières armoiries en couleurs. En ce qui concerne la Valachie, les travaux publiés jusqu'à présent sont d'accord à considérer que le premier exemplaire coloré des armoiries de cette principauté dont nous avons pris connaissance par l'album de l'ex-maire de la ville de Sibiu, datait de 1616, étant constitué par une composition dont l'écu était bleu, l'oiseau héraldique noir et la croix et les astres en or.

En cherchant parmi les actes de chancellerie valaques, l'auteur a constaté que les premières armoiries officielles en couleurs, figurées en en-tête sur un parchemin princier, dataient du 9 février 1608 et comprenaient un écu rouge foncé, avec l'aigle la croix au bec en or (couverture I). C'est toujours dans la chancellerie du prince Radu Șerban qu'on a pourvu un acte du 29 mai 1608 d'un frontispice composé par des armoiries dont le champ de l'écu avait la couleur bleu et l'aigle celle de l'or (couverture IV). C'est d'ailleurs le type qui s'imposa, puisqu'on le retrouve en en-tête sur plusieurs parchemins du XVII-ème siècle.

Certainement, l'utilisation des émaux tels que ceux susmentionnés (or et rouge) était un moyen de souligner l'autorité très différente du pouvoir, de suggérer d'une manière plastique le statut d'indépendance de l'état.

P R É C I S

Pointing out that in the chancelleries of the Romanian Principalities it was also paid attention to the heraldry enamels, the author mentioned the lively debates in the Romanian historiography in connection with the cromatics of the first coloured coats of arms. As regards Wallachia, in the works published until

scrieri de documente. Pe copia actului din 22 aprilie 1616 se află următoarea mențiune „pecetea originalului fiind de(n) cele cu mătase atîrnată este răpusă numai locul cunoscîndu-i-să”. Arh. St. București, fond Mitropolia Țării Românești, LXIX/3.

²⁸ Profesorul Emil Vîrtosu preciza în privința cernelurilor folosite în cancelarii faptul că „prin tradiție chinovarul era utilizat numai la actele emise în cancelaria domnească, fiind public și oficial un privilegiu domnesc, astfel că nici un act privat, oricînd ar fi fost emitentul sau beneficiarul lui, nu putea folosi chinovarul nici în text nici în elementele decorative”. E. Vîrtosu atestă totodată că efectuarea unor însemnări cu chinovar în textul unui act constituia dovada unei situații juridice. o subliniere a faptului că schimbarea respectivă s-a făcut cu stîrea și aprobarea domnului. Vezi *Paleografia româno-chirilică*, Edit. științifică, București, 1968, p. 90—91.

²⁹ Damian P. Boedan, *Diplomatica slavo-română*, p. 50.

³⁰ D. Năstase, *L'héritage imperiale Byzantin dans l'art et l'histoire des pays roumains*, Fondation Dragan, 1976, p. 2—4.

now, it is certified that the first coloured coat of arms of the principality known owing to the album of the former mayor of Sibiu, is dated 1616 and has a composition in which the shield was blue, the heraldic bird was black and the cross and the accompanying orbs made of gold.

Researching the records of the Wallachian chancellery the author found that the first formal coloured coat of arms in the heading of the princely charter, dated on 9 February 1608 and included a red shield with a golden eagle with cross (cover I). Also in the chancellery of the Prince Radu Șerban it was inserted on the heading of the record of the 29 May 1608 a coat of arms with blue shield and a golden eagle (cover IV). This last kind of coat of arms was set as it was met on the headings of several charters issued in the 17th century.

Nevertheless, the use of such above mentioned enamels (gold and red) proves the reign particular authority and a plastic allusion to the State independence statute.

Din istoria unui fals

ION STĂTESCU, VICTORIA STĂTESCU

Interesul a fost, dintotdeauna, în cursul istoriei, motivul cel mai important al falsificării actelor. În Țările Române, în evul mediu, deși pedeapsa pentru falsificări erau foarte aspre, putând ajunge pînă la pedeapsa capitală¹, asemenea practici nu au lipsit, precum se știe. De regulă, falsificatorul trebuia să fie un om instruit cunoscător al actelor și al împrejurărilor în care acestea au fost elaborate și, de asemenea, priceput în tehnica falsificării².

Cele mai multe falsuri din evul mediu românesc s-au comis în interesul adjudecării unor pămînturi³. Cînd se dovedeau în Divanul domnesc, actele respective erau îndreptate sau chiar „sparte” iar falsificatorul sau posesorul pedepsit. Dar dacă unul sau altul erau persoane influente sau reprezentau autorității influente, falsul, chiar dovedit, putea rămîne în interesul părții influente. Este ceea ce s-a întîmplat, în ultimă instanță, cu un hrisov al moșnenilor din Cacova (Vilcea) din 11 ianuarie 1500. Editorii de pînă acuma ai documentului⁴, deși au semnalat modificarea în text n-au sesizat sau, dacă au făcut-o, oricum n-au avertizat cititorul că ne aflăm în fața unui fals parțial. Profitorul final al actului de falsificare a fost, cum vom vedea, Episcopia Rîmnîcului în al cărei fond de documente ni s-a păstrat hrisovul⁵.

La 11 ianuarie 1500, Radu cel Mare întărea fraților Cîrstea și Cîrstian din Cacova, printre altele, o moșie în satul Bunești. În edițiile de pînă acum ale documentului (D.I.R. și D.R.H.) se face constatarea că, în locul a două cuvinte răzuite, ulterior au fost adăugate cuvintele „din Cheia”⁶. Editorii n-au identificat cuvintele răzuite deși aceasta se putea face. Anterior, în anul 1925, T. G. Bulat a

¹ Regulamentul Organic a desființat pedeapsa capitală, autorii falsurilor fiind iudecați și condamnați conform prevederilor codului penal. Cf. Emil Vîrtosu, *Paleografia româno-chirilică*, Edit. științifică, București, 1968, p. 64—65.

² A. Sacerdoțeanu, *O chestiune diplomatică românească „tot satul cu tot hotarul”* în „Arhivele Olteniei” nr. 47—48/1930, p. 28.

³ Emil Vîrtosu, *op. cit.*; Cf. și A. Sacerdoțeanu, *Introducere în diplomatică*, în „Hrisovul” nr. 1/1941, p. 10.

⁴ T. G. Bulat, *Contribuțiuni documentare la istoria Olteniei*, Sec. XVI, XVII și XVIII Rm. Vilcea, 1925, p. 12—13; *Documente privind istoria României. Veacul XIII, XIV, XV (1247—1500)*, B. Țara Românească, Edit. Acad. R.P.R., București, 1953, doc. 281, p. 265—266 (în continuare D.I.R.); *Documenta Romaniae Historica*, B. *Tara Românească*, vol. I, Edit. Acad. R. S. România, București, 1966, doc. nr. 296, p. 484 (în continuare D.R.H.).

⁵ Arh. St. București, fond Episcopia Rîmnîc, pachet XIV, doc. 1, orig. hîrtie, lb. slavă, pecete aplicată căzută.

⁶ D.I.R., p. 265; D.R.H., p. 484.